

Nr. 16 - Persillekræmmeren - 2004

Rasmus Østergaard: Erindringer

Rasmus Østergaard (1866-1940) startede Østergaards Frøavl i 1894 og udviklede firmaet til en landskendt virksomhed med eksport til mange lande. Det lå i Stensballe på adressen Bygaden 64 (Skarehus) og beskæftigede over 100 medarbejdere. Firmaet eksisterede gennem 3 generationer og havde en gulerod som varemærke. Det ophørte med sin virksomhed i 1992.

I sine sidste leveår begyndte Rasmus Østergaard at skrive erindringer. Han nåede 10 maskinskrevne sider, hvor han fortæller om sin opvækst i Stensballe. Stensballe Lokalhistoriske Arkiv har modtaget en kopi af manuskriptet. I det følgende gives nogle pluk fra manuskriptet som giver et godt indblik i det gamle Stensballe.

Rasmus Østergaard. Maleri på Stensballe Lokalhistoriske Arkiv

Indledning

Rasmus Østergaard indleder sine erindringer med følgende ord: ”Hvad har jeg set, hvad har jeg oplevet, hvad er husket, hvad er glemt, hvad har interesse for kommende slægter, hvad vil stå for dem som avner og hvad er kerne, hvilke sold og hulstørrelser skal der sorteres på (henvisning til rensprocessen ved frøavl). Skal jeg oplyse om mine kampe i sindet, eller skal de vandre i graven med mig. Skal jeg skrive tungt og alvorligt, eller skal jeg skrive gemytligt. Ja vidste jeg det, var sagen enkel”.

Slægtsnavnet

Vor slægt kan følges tilbage til min tipoldefar, der menes at have været en fransk

flygtning, der er kommet til landet i midten af 1700-tallet. Ved sin flugt er han nået over Gudenå ved Ry og har taget ophold på en gård, der hed Østergaard, og senere har han taget navn efter gården, muligvis af frygt for at bruge sit virkelige navn, der er ukendt.

Farfar og far

Min farfar (1801-1888) og far (1828-1895) var begge murere. Derudover var min far tillige rokkedrejer, der dengang var et ikke ubetydeligt håndværk, idet der i næsten hvert hjem fandtes en spinderok, der ofte gik i stykker. De to håndværk kombinerede på god måde sommer- og vinterarbejde. Dengang var der kun selvhjælp ved arbejdsløshed. Derfor var fiskeri en almindelig indtægtskilde, og Horsens fjord og Nørrestrand var fyldt med ål.

Først i 1850'erne arbejdede min far som murersvend i Horsens. Han var bl.a. med til at bygge Statsfængslet. I 1856-1858 var byggeriet stoppet af epidemi med sorte kopper og kolera. Senere gik farfar og far over til i fællesskab at tække kirketage med bly. Det blev til i alt 52 kirker fra Vejle til Rønne. Den sidste opgave var i øvrigt Vor Frelsers kirke i Horsens.

Mormor

Min mormor boede lige op ad kirkegårdsmuren i Østbirk. Hun havde en manufakturforretning. Hun havde ikke lært at skrive, så derfor lavede hun forskellige tegn, når hun skulle føre regnskab eller yde kundekredit efter princippet: En rund cirkel er en ost, en rund cirkel med en prik er en slibesten. Det virkede tilfredsstillende.

Søskende

Jeg havde en søster Dorthea, hun døde som spæd af gulsot, og en bror Chresten, der døde 9 år gammel af hjernebetændelse. Hans efterladte tegninger og skrifter viser, at han ville være blevet familiens lys. Derudover var der min ældste søster Marie, der døde i 1924.

Aftægt

I 1870 var farfar og far blevet så gamle, at de ville trække sig tilbage fra det omflakkende og farlige arbejde på kirketage. Farfars ejendom på 1,3 tdr. land (7400 m²), der lå lige nord for Sundet (omkring Clarasvej) blev solgt til øjenlæge Gad. I stedet købte far af greve Krag-Juel-Vind-Frijs, Stensballegård; en fæsteejendom (Bygaden 64). I prisen, der var lav, bestemtes det, at der skulle ydes fæsteren Jens Hansen og hans kone Sidsel frit ophold indtil døden. Ejendommen havde 10 tdr. land (55000 m²) og var uden nævneværdigt kreaturhold. Jorden var udpint af ustandselig kornavl. Foldudbyttet var 1 tdr. korn pr. 1 tdr. land (i dag ville udbyttet have været 25-30 tdr. korn, men det kræver sædskifte og anvendelse af stald- og kunstgødning). Det lave udbytte betød, at da kornprisen under landbrugskrisen sidst i 1800-tallet faldt til 6,50 kr. pr. 100 kg, slap fars sparepenge op. Opholdet til Jens og Sidsel trykkede økonomien så hårdt, at hele avlen brutto gik til ægteparrets ophold. Indtægter måtte derfor skaffes ved arbejde udenfor

ejendommen.

Post

I min tidligste barndom var der ingen offentlig post til Stensballe. Herskabet på Stensballegård havde en privat post, der hentede til godset og medbragte til provst Høegh-Guldberg i Vær, der dog selv måtte lade posten afhente på godset. Senere kom der dog en kørende post som aflagde posten på Stensballe skole, hvor eleverne senere bragte den ud. Jeg husker også, at der kun kom én avis til Stensballe.

Stensballe skole

6 år gammel kom jeg i skole, hvor jeg lærte at regne i Mark og Skilling, efter 1875 var det i kr. og ører. Skolen lå ved indkørslen til Stensballegård. Den bestod af en lav 14 fags bygning fra 1720, hvor 3 fag udgjorde skolestuen, 4 fag var lærerens bolig og resten var lade og stald. Vi havde en udsædvanlig dygtig lærer i Chresten Andersen (1840-1913). Han kom fra Vester skole i Horsens og virkede i Stensballe indtil sin død. Andersen havde et vidunderligt væsen og var tillige en stor begavelse med kendskab til 8 sprog. Engelsk og fransk beherskede han fuldt ud, men for hvem der ikke kendte ham nøjere, kunne han være noget kantet. Jeg havde ham senere som voksen 4 år i aftenskolen, hvor jeg lærte engelsk så jeg kunne læse lette bøger og sætte mig i stand til at grundlægge eksportforretningen, der var af afgørende betydning for firmaet.

Ulykke

I sommeren 1873 udgjorde vor besætning på ejendommen en hest og en ko, der anvendtes til pløjning og vognkørsel. Jeg blev sat op på hesten og skulle holde koen i trækstilling. Koen gav sig til at æde i vejkanten og rykkede mig ned. Derved blev albueledet på højre arm kraftig beskadiget. Jeg kom under lægebehandling hos stiftsfysikus Black, der ikke var klar over, hvad der var i vejen.

Kom på sygehuset og fik armen i gips. Da gipsen 6 uger senere blev fjernet, var armen helt stiv. Den kom nu under behandling af den kloge kone i Ålstrup, men hun var komplet uvidende og ukyndig. Først da jeg, men for sent, kom til læge Jacobsen i Vamdrup, blev armen reddet ved massage. Armen blev ikke helt ubrugelig, men for altid var der forskel på den højre og venstre arm. Det bevirkede, at jeg ved legemligt arbejde ofte havde smerter.

Gulerodsfrø

Omkring 1884 havde jeg foruden gulerodsavl, der skete efter strenge regler for avl af stamfrø, påbegyndt avl af frø til runkelroer og turnips, derudover avl af en del køkkenurter samt en planteskole, alt dog i små mængder. Det var som at skyde med hagl, hvor man venter et hagl træffer. Selv havde jeg ikke nogen fast mening om, hvad vej det ville tage. Kun fandt jeg, at torvehandlen med køkkenurter kedelig og tidsspilde. Planteskolen havde min interesse, men da jeg i vinteren 1886 fik ødelagt frugttræer, podede roser og hvidtørn af harer, ryddede jeg planteskolen. Nu var der kun frøavl

tilbage. Det blev også lykken.

Iver Iversen

Iver var et barn af vor by. Han var særdeles velbegavet, og evnerne stod til at læse, men hans forældre var uformuende og kunne ikke hjælpe. Forskellige folk i Stensballe talte om deres vilje til at hjælpe den dygtige dreng frem, men det blev ved snakken. Efter en samtale med lærer Andersen tilbød jeg at tage mig af Iver og søge ham oplært som gartner. Han var to år hos mig og derefter to år på Fyn. Senere kom Iver tilbage, blev disponent og virkede i firmaet som førstemand fra 1894-1932, i alt 38 år.

Firmaet Østergaards Frøavl omkring 1939. Rasmus Østergaard døde i 1940. I 1952 ødelagde en brand fuldstændig bygningerne. Nye bygninger blev opført i 1954. I dag rummer bygningerne Skarehus, Stensballe Ny Erhvervscenter.

Redaktion: fgs, kso